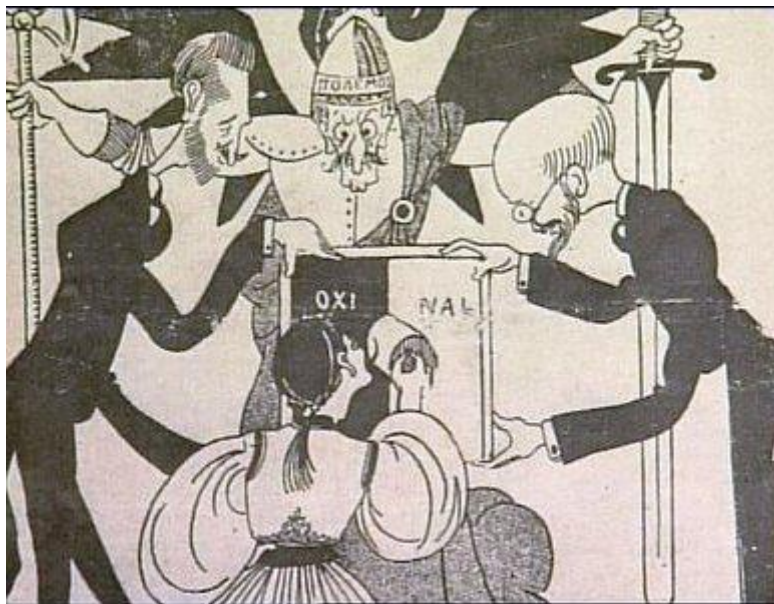

Η ΨΗΦΟΣ ΜΕ ΣΦΑΙΡΙΔΙΑ

Από το 1864 και για εξήντα χρόνια περίπου οι Έλληνες ψηφοφόροι δεν χρησιμοποιούσαν ψηφοδέλτια, για να ψηφίσουν τους κυβερνήτες τους, αλλά «σφαιρίδια», δηλ. μικρές σφαίρες από μολύβι.

Σε κάθε υποψήφιο αντιστοιχούσε μία κάλπη χωρισμένη στα δύο και ο ψηφοφόρος καλούνταν να ρίξει το σφαιρίδιο ανάλογα με την προτίμησή του, στη δεξιά πλευρά της ψηφοδόχου, που εξωτερικά ήταν βαμμένη λευκή, ή στην αριστερή, που εξωτερικά ήταν βαμμένη μαύρη.

Αν το σφαιρίδιο έπεφτε στη δεξιά πλευρά, η ψήφος ήταν θετική, αν έπεφτε στην αριστερή, η ψήφος ήταν αρνητική.

Με τον τρόπο αυτόν οι εκλογείς μπορούσαν να ικανοποιήσουν όλες τις πλευρές, αφού είχαν τη δυνατότητα να «ασπρίσουν» όλους τους υποψηφίους όλων των κομμάτων. Και, βέβαια, το αντίθετο: να τους «μαυρίσουν».

Οι παροιμιώδεις εκφράσεις «έφαγε μαύρο» και «τον μαύρισα» σχετίζονται με τη χρήση των σφαιριδίων κατά τη διαδικασία της ψηφοφορίας.

Συχνά ήταν τέτοιος ο φανατισμός, που πολλοί ψηφοφόροι - που προφανώς είχαν λόγους να «φαίνεται» η ψήφος τους - το «έριχναν δαγκωτό», δηλ. δάγκωναν το σφαιρίδιο δυνατά πριν το ρίξουν στην κάλπη.

Αν και το Σύνταγμα του 1911 κατάργησε τα σφαιρίδια, αυτά χρησιμοποιήθηκαν και στις εκλογές του Μαρτίου 1912, ενώ διατηρήθηκαν έως και τις βουλευτικές εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920. Τα χάρτινα ψηφοδέλτια χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά το 1914 στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές. Με χάρτινο ψηφοδέλτιο έγιναν το 1920 οι εκλογές στη Θράκη και στο μέτωπο της Μικράς Ασίας. Το 1923 έγιναν βουλευτικές εκλογές με χάρτινο ψηφοδέλτιο στις «Νέες Χώρες» (δηλ. στις περιοχές που είχαν πρόσφατα απελευθερωθεί), στην Αθήνα και τον Πειραιά.

Παλιότερα τα ψηφοδέλτια δεν τα τύπωνε το κράτος αλλά οι ίδιοι οι υποψήφιοι ή

τα κόμματα: έγραφαν καθαρά το όνομά τους σε τυποποιημένα κομμάτια χαρτιού, τα οποία παρέδιδαν στα εκλογικά τμήματα.

Η διαδικασία της ψήφου (στη δεκαετία 1880)

Σε κάθε εκλογικό τμήμα υπήρχαν τόσες κάλπες όσοι υποψήφιοι στην περιφέρεια. Η κάθε κάλπη ήταν φτιαγμένη από λευκοσίδηρο, χωριζόταν εσωτερικά σε δύο μέρη που αντιστοιχούσαν, εξωτερικά, σε δύο χρώματα, μαύρο και άσπρο. Το δεξιό μέρος και στην εμπρόσθια πλευρά του είχε τη λέξη “ΝΑΙ” με κεφαλαία και ήταν άσπρο. Το δεξιό μέρος είχε τη λέξη “ΟΧΙ” επίσης με κεφαλαία και ήταν μαύρο. Στο πάνω μέρος της κάλπης ήταν τοποθετημένος σωλήνας σε γωνία 25 μοιρών, που είχε μήκος 27 και διάμετρο 12 εκατοστά. Ο ψηφοφόρος έπρεπε να περάσει από όλες τις κάλπες και να πάρει από τον υπάλληλο που στεκόταν μπροστά από την κάθε μία τη μικρή μολυβένια μπάλα, το σφαιρίδιο. Ο Υπάλληλος που στεκόταν μπροστά στη κάλπη έπρεπε να φωνάζει ποιανού υποψήφιου ήταν η κάλπη. Μόλις ο ψηφοφόρος έπαιρνε τη μολυβένια μπάλα το σήκωνε το χέρι κρατώντας τη ανάμεσα στο μεγάλο δάχτυλο και το δείκτη για να δείξει ότι κρατούσε μόνο μία και κατόπιν έβαζε το χέρι του μέσα στο σωλήνα και το έριχνε στο χώρισμα που αντιστοιχούσε στο “Ναι” ή το “Οχι”

από το βιβλίο του Γρηγόριου Δαφνή, Τα Ελληνικά Πολιτικά Κόμματα, σελ. 261,Α’

Μαύρο και δαγκωτό, «θα το ρίξω δαγκωτό», «τον μαύρισαν»

Πολλοί ψηφοφόροι που είχαν ιδιαίτερο λόγο να φαίνεται η ψήφος τους, δάγκωναν το σφαιρίδιο, πριν το ρίξουν λέγοντας: «Να, μαύρο και δαγκωτό», δηλαδή μαύρισε τον τάδε υποψήφιο. Άλλοι, πάλι, έριχναν σφαιρίδια με το όνομα τους ή και επιχρυσωμένα και έτσι έβαζαν σε μπελάδες τις

εφορευτικές επιτροπές, που μάλωναν, αν τα σφαιρίδια αυτού του τύπου ήταν έγκυρα ή άκυρα.

Άρθρο του Τάκη Κατσιμάργου (εφημερίδα Ημερησία)

«Ο ψηφοφόρος ελάμβανε εν σφαιρίδιον και εισήγε την χείραν εις τον σωλήνα...»

Η κάλπη στο νεοελληνικό κράτος ήταν είδος... εισαγωγής από τη Δύση. Όπως άλλωστε και η μυστική ψηφοφορία, αν και οι Αρχαίοι Έλληνες τα είχαν δοκιμάσει και χρησιμοποιήσει, κατά κάποιο τρόπο, και τα δύο. Μέχρι την έλευση των Βαυαρών, ο πατροπαράδοτος τρόπος ψηφοφορίας ήταν οι συνελεύσεις των ντόπιων, όπου γινόταν προφορική και φανερή ψηφοφορία. Μαζί με τον Οθωνα ήρθε το χειρόγραφο και μετά έντυπο ψηφοδέλτιο, ανώνυμο ή με υπογραφή, και τελικά η μυστική ψηφοφορία με σφαιρίδια...

Μετά την επανάσταση του Οκτωβρίου 1862, μαζί με το πολίτευμα και τη δυναστεία, είχαν ωριμάσει τα πράγματα και για αλλαγές στις εκλογές. Η 30χρονη σχεδόν χρήση του ψηφοδελτίου είχε εδραιώσει την πεποίθηση ότι αυτός ο τρόπος ψηφοφορίας ήταν «καταλληλότερος εις τα ανεπτυγμένα έθνη, τα έχοντα ηθικήν καλυτέραν, σέβας προς τους νόμους και την δημοτικήν παιδείαν διακεχυμένην και εις το ευτελέστατον χωρίον» (απόσπασμα από γνωμάτευση νομομαθών για ενστάσεις κατά του κύρους των πρώτων εκλογών με σφαιρίδια). Το μέγιστο πρόβλημα ήταν οι αναλφάβητοι ψηφοφόροι.

Κομματάρχες

Αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Το σύστημα με τα ψηφοδέλτια, όπως εφαρμοζόταν, έδινε τη δυνατότητα στους κομματάρχες που βρίσκονταν στα εκλογικά κέντρα να ξέρουν περίπου πώς πήγαινε η ψηφοφορία. Έτσι, όταν «προέβλεπαν βεβαίαν την έκβασιν του τελικού αποτελέσματος κατ αυτών να ζητώσι την νίκην εις την υλικήν βίαν ή εις αθέμιτα τεχνάσματα. Εδώ εκάλυον εναντίους εκλογείς να ψηφίσωσι, ήρχοντο εις αιματηράς συγκρούσεις. Αλλού ηγωνίζοντο να παραγεμίσωσι παντί τρόπω τας πειναλέας κάλπας των. Αλλαχού συνώθουν τας δυνάμεις των εις το να θραύσωσι τας μεσάς και κεκορεσμένας κάλπας των αντιπάλων ή ν' αναρπάσωσι και καταστήσουσι αυτάς αφάντους».

Στον κατάλογο των «αμαρτημάτων του ψηφοδελτίου» προστίθενταν και μια σειρά άλλα προβλήματα που δημιουργούνταν κατά τη διαλογή (στον... πατριωτισμό της επιτροπής επαφίεται η σωστή καταμέτρηση). Όλα αυτά ή έστω τα περισσότερα εξουδετερώνονταν, κατά την έκθεση της επιτροπής, από τα σφαιρίδια τα οποία καθιερώθηκαν όχι «εις το συμφέρον τούτου ή εκείνου αλλά εις το γενικόν συμφέρον». Έμπαινε ο ψηφοφόρος στο εκλογικό κέντρο, έπαιρνε το σφαιρίδιο, αν δεν μπορούσε ν' αναγνωρίσει σε ποιον ανήκει η κάλπη του το

υποδείκνυε ο αντιπρόσωπος του υποψηφίου, που βρισκόταν πίσω από την κάλπη και τουλάχιστον ψήφιζε κανονικά ό,τι ήθελε να ψηφίσει.

Το σφαιρίδιο αντί του ψηφοδέλιου (οι πρώτες εκλογές με το σύστημα αυτό έγιναν το 1864) προτιμήθηκε ύστερα από εισήγηση των Επτανήσιων πληρεξουσίων στη Β Εθνική Συνέλευση. Με επιμονή τους μάλιστα περιλήφθηκε στο Σύνταγμα του 1862 και η καθολικότητα του δικαιώματος του εκλέγειν.

Ενστάσεις

«Η Ελλάς, σημείωναν οι νομομαθείς του 1864 που κλήθηκαν ν' αντικρούσουν τις ενστάσεις κατά της ψηφοφορίας με τα σφαιρίδια, ως προς το ζήτημα τούτο ευρίσκεται μεμονωμένη εις όλην την υφήλιον, διότι ουδέν έθνος άχρι τούδε εις τας βουλευτικές ή τοπικές εκλογάς του εφαρμόζει το διά σφαιριδίων σύστημα ψηφοφορίας, εκ του οποίου γεννάται η ανάγκη της προ της ψηφοφορίας αναδείξεως των υποψηφίων και των ειδικών περί τούτου διατάξεων του νόμου». Τα σφαιρίδια θα γίνουν το σήμα κατατεθέν των εκλογών μέχρι και το 1923. Τότε χρησιμοποιήθηκαν για τελευταία φορά, ενώ παράλληλα στην Αθήνα, τον Πειραιά, τη Μακεδονία και τη Θράκη στις ίδιες εκλογές ψήφισαν με ψηφοδέλτια. Συζήτηση για κατάργησή τους είχε γίνει και στη Βουλή του 1911, αλλά το θέμα παρέμενε ανοικτό. Ας δούμε, όμως, πώς ακριβώς γίνονταν οι εκλογές με τα σφαιρίδια κατά την κλασική περιγραφή του ιστορικού Γρ. Δαφνή. «Την ημέρα των εκλογών, ο ψηφοφόρος ελάμβανεν από τον προ της κάλπης ιστάμενον υπάλληλον ή από τον αντιπρόσωπον του υποψηφίου εν σφαιρίδιον. Μόλις το ελάμβανε, ύψωνε την χείρα διά να δείξη ότι ένα μόνο σφαιρίδιο εκράτει, αμέσως δε εν συνεχεία εισήγε την χείρα εις την κάλπη και εψήφιζε, ρίπτων το σφαιρίδιον είτε εις το ΝΑΙ είτε εις το ΟΧΙ. Η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνονταν μέχρις ότου ο ψηφοφόρος διήρχετο απ όλας τας κάλπας. Ο τρόπος αυτός της ψηφοφορίας, μοναδικός εις ολόκληρον τον κόσμον, παρείχεν εις τον εκλογέαν το δικαίωμα να ψηφίζη όποιον ήθελε εκ των υποψηφίων, ακόμη και όλους...»

Δύο χρώματα

Σε κάθε εκλογικό τμήμα υπήρχαν τόσες κάλπες όσοι και υποψήφιοι. Αυτές ήταν τσίγκινες και το εσωτερικό τους ήταν χωρισμένο σε δυο μέρη «διακρινόμενα εξωτερικώς διά δύο χρωμάτων. Το δεξιόν μέρος προσδιορισμένον διά το ΝΑΙ ήτο χρώματος λευκού, το δε αριστερόν προσδιορισμένον δια το ΟΧΙ ήτο χρώματος μαύρου. Το ΝΑΙ και το ΟΧΙ ήταν γεγραμμένα εις το μέτωπον της κάλπης διά κεφαλαίων γραμμάτων. Εις το έμπροσθεν μέρος αυτής υπήρχε στρογγυλή σπή, ανταποκρινομένη εις σωλήνα μήκους 27 και διαμέτρου 12 εκατοστών, ο οποίος ήτο προσκεκολλημένος επί της κατοκορούφου έδρας υπό γωνίαν 25 μοιρών. Διά του σωλήνος τούτου, ο εκλογεύς εισήγε την χείραν του και εψήφιζε. Το εσωτερικόν της κάλπης εις το οποίον ερρίπτοντο τα σφαιρίδια εκαλύπτοντο δι υφάσματος, ώστε να μην ακούεται ο προκαλούμενος διά της ρίψεως του σφαιριδίου κρότος».

Εννοείται ότι στην καταμέτρηση λαμβάνονταν υπόψη μόνο τα σφαιρίδια, που συγκεντρώνονταν στο λευκό μέρος της κάλπης. Πρόβλημα, βεβαίως, δημιουργούνταν στις βουλευτικές εκλογές, με τον υπολογισμό του αριθμού των

ψηφών ή του ποσοστού που αποσπούσαν τα κόμματα. Αυτός είναι και βασικός λόγος για την ύπαρξη μόνο αριθμού βουλευτών των κομμάτων και όχι ποσοστά στις εκλογές με σφαιρίδια. Για να εξαχθεί αριθμός των κομματικών ψηφών, λόγου χάρη, σ' ένα εκλογικό τμήμα έπρεπε να ληφθεί υπόψη ο μεγαλύτερος και ο μικρότερος αριθμός ΝΑΙ, που συγκέντρωσαν δυο υποψήφιοι του ίδιου κόμματος, να προστεθούν και ύστερα να διαιρεθούν διά του δύο...

Πρωτοπόρος σ' ευρωπαϊκή κλίμακα η Ελλάδα!

Το σφαιρίδιο αντί του ψηφοδελτίου στις εκλογές, μετά την έλευση του Γεωργίου Α', ήταν ασφαλώς μια πιο δημοκρατική μέθοδος ψηφοφορίας. Σε συνδυασμό μάλιστα με το καθολικό δικαίωμα του εκλέγειν (των ανδρών από το 21ο έτος της ηλικίας) ανεδείκνυε την Ελλάδα πρωτοπόρο στην άμεση εκλογή των τοπικών αρχόντων σ' ευρωπαϊκή κλίμακα.

Ύστερα από μισό περίπου αιώνα πάντως, τα πράγματα αλλάζουν. Οι αγράμματοι είχαν περιοριστεί, αυτός ο τρόπος ψηφοφορίας θεωρούνταν «καθυστερημένος», είχαν στο μεταξύ προσαρμοστεί και οι μέθοδοι καλπονοθείας και αίτημα των προοδευτικών είναι η επαναφορά του ψηφοδελτίου. Μιλώντας ο Αλ. Παπαναστασίου στη Βουλή του 1910 λέει στους συναδέλφους του: «Καθιστά (το ψηφοδέλτιο) περισσότερο ανεπηρέαστον την εκλογήν παρά η διά του σφαιριδίου ψηφοφορία, η οποία διά τα μύρια μετερχομένων τεχνάσματα αντιπροσώπων των υποψηφίων, τους οποίους καθιστά αναγκαίους, και διά της δυσκόλου επιβλέψεως όλων των καλπών υπό των δικαστικών αντιπροσώπων, διευκολύνει την νόθευσιν του φρονήματος των εκλογέων...»

Κυριότερη δε καλπονοθεία ήταν η «ανατροπή της κάλπης». Μπερδεύονταν τα σφαιρίδια και... αντίο καταμέτρηση.

Υποσημείωση: Η λέξη ψήφος, αρχικά, προσδιόριζε τη μικρή λεία πέτρα (από εδώ και το ψηφιδωτό) την οποία χρησιμοποιούσαν για την καταμέτρηση εκλογικών προτιμήσεων.